

---

visszapillantás a híd indulására, életére...

MALUŠEV CVETKO

A *Híd*at — mint ismeretes — a szabadkai magyar fiatalok egy csoportja alapította 1934-ben, egy olyan időben, amikor tájainkon, hazánkban és külföldön igen sok érdekes folyóirat jelent meg, és alig lehetett valamennyit szem előtt tartani. Az én figyelmemet a *Híd*ra Laták hívta fel, de az első számok nem nyerték meg tetszésemet, mert nagyobb, erősebb és tartalmasabb folyóiratokat olvastam és azokban több érdekes cikket, esszét, könyv-, színházi és filmkritikát találtam. A budapesti *100%*, *Új Szemle*, a kolozsvári *Korunk*, a zágrábi *Izraz*, *Savremena Stvarnost*, a belgrádi *Pečat* és más hazai és külföldi folyóiratok oldalain több életprobléma, társadalmi feszültség, széles ismeretekre épített tanulmány és karcolat volt, mint a *Híd* első számaiban. A világválság tetőfokán, az események zűrzavarában ezekben a folyóiratokban olyan publicisták tartották ujjukat az idők ütőerén, akik később nagy szerepet játszottak társadalmi életünkben: országos hírók, professzorok, akadémikusok, miniszterek lettek s akik a nehéz harcokban elesetek: néphősök.

— Ne azt nézd, milyen a *Híd* most, hanem azt, hogy mit lehet belőle csinálni — erősködött Laták. Tömörítsünk köréje mozgalmi embereket, tollforgató munkásokat, ezek segítségével bővítsük ki és frissítsük fel a témakört, próbáljuk a *Híd* által folytatni a *Szervezett Munkás* hagyományait.

— Nincs rá lehetőség — vetettem ellen —, nem tudunk mi oda bejutni. Ha megtudják, kik vagyunk, nem fogadnak be bennünket.

— Erről szó sem lehet — erősködött Laták. — Én bent vagyok a szerkesztő bizottságban, és bent van Ottmár is. A *Híd* alapítói — Lévy, Kun Szabó, Kongó és a többiek — nem ellenségeink, és mozgolódnak már a Népkör fiataljai és a KIE tagjai is. Olyan irányban kutatnak, hogy meglepődsz, ha megtudod. Össze kell vonni minden erőt!

Felcsigázta érdeklődésemet a *Híd* iránt. — Nem szabad doktrinérkedni, ragaszkodni a dogmákhoz, amelyek túlzottan kiemelik a társa-

dalom osztálytagozódását — mondta, és én végül beláttam, hogy igaza van.

Közben Mayer Ottmár is emlegette a szerkesztőségen belüli vitákat, az érdekes disputákat Cseh Károllyal, aki szintén részt vesz az ülésen, és páratlan intelligenciájával mindenkit megnyer magának. Nyíltan felszólított: írjak a *Híd*-ba, most már ő a főszerkesztő, és ki akarja bővíteni a munkatársak körét.

A balratolódás tehát megtörtént, s ennek látható jele volt Dr. Singer Adolf (Keresztes Elek) írása az intelligencia válságáról az 1935. évi februári számban. A világválság lényegét ecsetelve Keresztes ilyen befejezést adott a cikkének: „... az intelligens ifjúság látva mindezt, el fog jutni saját gazdasági helyzetének helyes felismeréséhez és ezzel, ahhoz a ponthoz, ahol döntenie kell saját sorsa felől.”

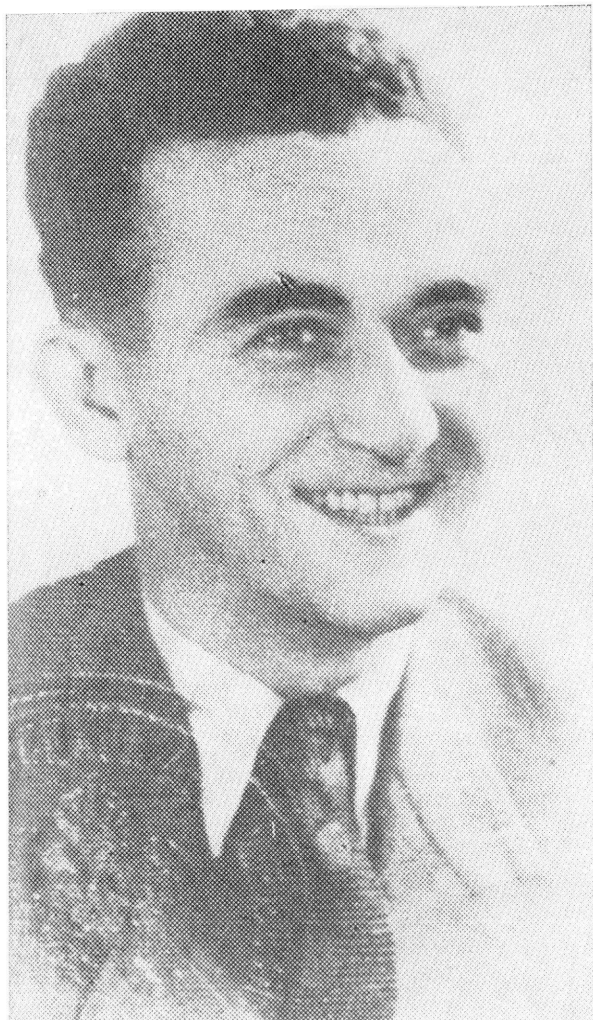
Mire ezek a sorok megjelentek, a *Híd* alapítói már igen közel voltak „gazdasági helyzetük helyes felismeréséhez”, és nem kellett palotaforradalmat csinálni a *Hídnál*, hogy a tőlük balra álló fiatalok vegyék kézbe a gyeplőt.

1936 nyarán Dr. Atlasz János (Deák János) „Kispolgári ábrándok és fasizmus” c. cikkében már arra figyelmeztet, hogy „fekete sárkányként lebeg előttünk a közvetlen veszély, a fasizmus, és annak terjedését következménye, az új, borzalmas világháború”. Nyolc pontba foglalt, óriási tárgyismeretről tanúskodó világpolitikai helyzetrajzában ismerteti a gazdasági világválság mélységét is, aminek következményeit mindegyikünk a saját bőrén érezte. Öt év sem telt el — az Atlasz által megjósolt háború kitört, és elvitte őt is, szüleit is, barátait is... Nem volt látnok, hanem a Jugoszláv Kommunista Párt neveltje, — cikkét tehát mélyebb világnézeti megfontolások sugallták.

Túlzás lenne azt mondani, hogy az ilyen cikkek tették baloldaliakká a *Híd* olvasóit, mert ahhoz inkább a való élet példái járultak hozzá. Mindegyikünk ugyanis már a serdülő korban szembe találta magát a legfőbb problémával: Hogyan fogok megélni? Ez a kérdés részletekre is bontódott: Tovább tanulni vagy munkába állni? Az első esetben, ki tart el a tanulás ideje alatt, a másodikban pedig, milyen szakmát válasszak, ki vesz fel, kapok-e fizetést vagy ingyen kell dolgoznom? Minden év növelte a problémák számát, megoldást azonban nem kínált. Önmagától semmi sem oldódik meg, ezt hirdették a párt-propagandák, de melyiknek van igaza?

A német példákat követő hazai és magyarországi nácizmus „nemzeti” kiutat ajánlott, ami *háborús* rendezést sugallt: véres összecsapást készített elő a közép-európai kisállamok összes határain. Uszító, a népeket egymás torkának ugrató, vad gyűlöletből izzó fasiszta propaganda volt ez. A másik a népek és nemzetek békés célú összefogásának gondolatát népszerűsítette, ezzel akarta a háború elharapózását meggátolni és az új technikai lehetőségekből kínálkozó gazdasági megoldásokat diadalra juttatni.

Mindezek a *társadalmi* válságtünetek az *egyének* érzelmi és erkölcsi válságai formájában nyilvánultak meg. Az emberek mindennapos apró-cseprő bajaikon, az anyagi nyomor elviselhetetlenségén, a családi perpatvarok végtelen során, a megalázó társadalmi helyzetből eredő zaklatásokon érezték, észlelték és eszméltek rá a társadalom állapotára. Szinte ösztönösen keresték a kapcsolatot a baloldali mozgalmakhoz. A

Gál László a harmincas években

fiataltságot az érvényesülés előtt álló számtalan akadály tüzelte: munkanélküliség, alacsony munkabér, a munkaadók önkénye, a boldogulásra törekvés sivár kilátástalansága.

Ezek voltak a leggyakoribb témák az ifjúság minden összejövetelén és az egyéni töprengések fokozatosan kollektivizálódni kezdtek. Senki sem tudott zöld ágra vergődni a maga problémájával. Mint égi manna, úgy kellett a jó barát, akinek első személyben, tegező szóval elmondhatod búbánatodat, a sok szenvedést, amit el kell viselned, és a halvány reményt, amiben bízol. Ez az egymásrautaltság lett kiindulópontja az egész életre szóló barátságoknak és az ifjúsági mozgalmak szervezésének.

A harmincas évek derekán tucatnyi ifjúsági csoportosulásról tudtam: a jogi fakultáson, a Keresztyén Ifjak Egyesületében (KIE), a Népkörben, a zsidó és horvát nemzeti szervezetekben, a szakszervezetekben stb., nem számítva a torna- és sportegyesületeket, ahol szintén voltak politikai csoportok.

Ilyen általános állapotok közepette a *Híd* 1935-től 1941-ig az antifaszizmus vonalán gyűjtötte maga köré a társadalom minden rétegéből eredő magyar fiatalokat. Helyet kaptak benne a munkások, földmunkások is. Általuk bővült ki a témakör a népies hangvételű szociográfiái, politikai igényű munkásmozgalmi cikkek, riportok, elbeszélések és versek közlésére.

A *Híd* nem népeket vagy nemzeteket tett felelőssé a világot sújtó válság miatt, hanem kezdettől fogva kizárólag az uralkodó osztályokat és az általuk pénzelt ellenforradalmi mozgalmakat, valamint azokat, akik a rendszerből eredő jogok birtokában vagy reményében a faszizmussal is szöveterkeztek, hogy pozícióikat megtartsák. Hiába próbálta a „Rádió Budapest I. és a közvetítő állomások” az „utódállamok” magyarjainak fejébe verni, hogy Európa hitleri átrendezése és az elcsatolt területek visszacsatolása megoldja minden bajukat. A kispolgárság egy vékony rétegén kívül senkit sem tudott megszédíteni. Ez az igyekezet akkor lett teljesen meddő, amikor a kommunisták is belátták, hogy a társadalmi létra alsó fokain álló rétegek közötti osztályhatárokat nem szabad rideg dogmatizmussal meghúzni, hanem népfrontos összefogással erős antifaszista mozgalommá szervezni. Minden jó lépésünk ezen az úton a fasiszták számára tiszta veszteségnek bizonyult.

A *Híd* köré csoportosult fiatalok között nem számított semmit a polgári, kispolgári, munkás vagy paraszt eredet, hiszen világosan látták, hogy a világválság csapásai alatt egyik napról a másikra a módosabb emberek is könnyen tönkremennek. Míg szüleik keseregtek, ők tetteket követeltek — magukat is, másokat is cselekvésre tüzelve. Ők már nem hittek Vajdaság visszacsatolásának hiú ábrándjában, és nem fogadták el apáik „Kaparj, kurta, neked is lesz” jelszavát. A „bús magyar élet” az ő szemükben már egyetemes proletár élet, amiből a nem magyarok is éppúgy kivesszük részüket, mint ők. A *Híd* sem lett elsősorban magyar, hanem elsősorban osztályharcos folyóirat. Ilyen irányvételét mindenki elfogadta, aki köréje csoportosult.

Am a faszizmus Európa-szerte mégis előretört, mert tömegbázist talált a kispolgárság azon rétegében, amely erőfeszítés és munka nélkül akart vagyonhoz és hatalomhoz jutni. Ebben a két osztály között álló társadalmi rétegben volt elég olyan korlátolt egyén, aki, ha egyenruhát

kap — s erre még rangot is —, elhiszi magáról, hogy különb a többinél, és minden habozás nélkül hajlandó a legpiszkosabb gaztettekre is. Csekély számbeli erejénél fogva a tőkés osztály egymagában nem tudott volna tovább uralkodni a munkásosztály felett. Szilárd szervezetű politikai mozgalomban, áradikális jelszavakkal a pispolgárok szívesen vonultak hadba a szocialisták, a kommunisták, a zsidók, a plutokraták, a demokraták és alkalmasint még az egyház ellen is.

Eszmei téren velük kellett felvenni a harcot. Meg kellett előzni, hogy hatalmas propagandájukkal, jól fizetett vezéreikkel, kiapadhatatlan megvesztegetési forrásaikkal mételyezzék a tömegek lelkét és erősítsék társadalmi befolyásukat. Ezt a feladatot a *Híd*, amennyire bírta, el is végezte. Bizonyíték rá a háború előtti évfolyamok minden száma, és a folyóirat köré csoportosult baloldali mozgalom, melynek a *Híd* jó ideig fontos központja volt.

A fasiszták munkájának állandó zavarása, szándékaik megghiúsítása nem is mutatkozott olyan nehéz feladatnak, mint amilyenek hittük. A rendőrséggel és cenzúrával folytatott állandó harc nehezebb volt. A király diktatúráját követő monarcho-fasiszta jugoszláv rendszer minden erőt mozgósított a kommunisták ellen, és nem törődött azzal, milyen hazaáruló tevékenységet fejtenek ki a bel- és külföldi fasiszták. Számára fontosabb volt a kommunistákat leverni, mint Jugoszláviát megmenteni.

Közöttünk alig volt valaki, akinek még nem volt összeütközése a rendőrséggel. Voltak olyanok is, akik nemcsak rendőrségi fogdák, hanem komoly börtönök lakói is voltak már. Bármerre mentünk, rendőrkapók szegődtek nyomunkba: a legkisebb gyanúra is házkutatást tartottak, és vizsgálati fogságot rendeltek el. Ezt azután kegyetlen veréssel és kínzással tetézték. A rendőrség feljelentés nélkül is tucat-szám tartóztatta le a kommunistákat és szimpatizőrjeiket, és alaptalan vádakkal bíróság elé állította őket. A hónapokig tartó vizsgálat miatt ezek az emberek elveszítették állásaikat, és másikat nem tudtak kapni. Életbe vágóan veszélyes rendőrségi intézkedések voltak ezek, s emiatt sokan nem mertek közénk jönni.

A cenzúra volt a *Híd* másik nagy ellensége. A sajtótörvény előírta, hogy csak előzetes cenzori engedély alapján szabad a nyomdagépet megindítani. Ottmár a kefelevonatokkal néha háromszor is megfordult a nyomda és a cenzori iroda között, míg „kialkudta” a megfelelő szöveget. Néha azonban erre nem volt idő, a gép megindult és az ügyesség lefoglalta az egész állományt. Újra kellett nyomatni a lapot, újra fizetni a papírt és a nyomást. Ez fenékgig üritette ki az egyébként sem mély kasszát, s ha nincs a jó öreg Fischer bácsi és három derék fia, bizony hamarosan megszűnt volna a *Híd* is, éppúgy, mint jó néhány elődje. A „Fischer Testvérek” nyomda tulajdonosai azonban ugyanolyan hévvel harcoltak a cenzúra ellen, mint mi. Éjjel is dolgoztak, ha kellett, és sohasem sürgették a számlák kifizetését, mert tudták, amint összekaparjuk a pénzt, fizetünk.

Ez nem volt könnyű feladat. Igyekeztem a *Híd* anyagi ügyeit úgy vezetni, hogy minél szilárdabb alapot teremtsék a munkához, hogy anyagi dolgok ne akadályozzák a rendszeres megjelenést. Ennek egyik előfeltétele volt a pontos könyvelés, a követelések kíméletlen behajtása és a hiánytalan inkasszó. A munkatársak boldogan adtak kéziratot a

*Híd*nak, honoráriumot nem kértek, és nem is fogadtak volna el. Ha váratlan anyagi csapás érte a *Hídat*, mint pl. egy egész szám újranyomása, ha a cenzúra elkobozta, rendkívüli „adót” vettem ki a hidasokra: 2,5%-ot havi bruttó jövedelmükből. Meglepetéssel konstatáltam, hogy ezt a magasabb fizetésűek nehezebben róják le, mint a kiskeresetűek.

Szilárd anyagi alappal gondolni lehetett az újabb vállalkozásokra is. Így került sor a *Híd-naptár*, a *Híd-könyvek* és a *Világkép* kiadására. Egyszóval, evickéltünk Szkülla és Kharubdisz között, de a magunk erejéből fenntartottuk magunkat anélkül, hogy bárkitől egy dinár dotációt kértünk volna. Persze, voltak körök, amelyek szívesen adtak volna, de mi nem voltunk hajlandók viszontszolgáltatokra.

Fizetést a *Hídnál* csak Mayer Ottmár kapott, havi 900 dinárt, ami a mai 900 dinárnak felel meg. Ezért elvégzett minden szerkesztőségi és forradalmi munkát, ami azt jelenti, hogy inkább a *Híd* finanszírozta a Pártot (fizette titkárát), mint a Párt a *Hídat*.

Ottmár — mint annyian mások — nyomorgott az ilyen fizetés mellett. Petrogradska utcai lakásába beszorítottuk a szerkesztőséget is, annyiban, hogy a konyhában — bűbájos egyéves kisleánya jelenlétében — tartottuk a szerkesztőségi üléseket minden szombat délben. Felesége ezalatt főzött, takarított, míg mi úgyszólván kettesével ültünk egy széken.

Miután ilyen körülmények között nem lehetett sokáig rendesen dolgozni, kibéreltünk Ottmáréknak egy másik lakást, mégpedig kimondottan a „város peremén”, Laták kedvenc témája, a Jaszibara környékén. Ennek a lakásnak ugyanis az udvarban volt fáskamrája, amit „át lehetett alakítani” szerkesztőségé. Így volt már egy — télen használhatatlan — saját szerkesztőségünk: Igaz, olyan kicsi, hogy mint mondani szokták, „ha kettő bejött, háromnak ki kellett menni”, de volt. Ha többen voltunk, az udvaron tartottuk ülésünket, néha cikkeinket is ott gépeltük. Innen hamarosan beljebb kerültünk a városba: két helyiséget béreltünk — most már lakás nélkül — a Jugovíceva utcában, de itt sem maradtunk sokáig. A szerkesztőség következő helyisége a Zmaj Jova utcában volt, bent a város szívében, és nagyon megfelelt céljainknak. Persze, nemcsak a *Híd* köre, hanem a pártmozgalom is ezeket a helyiségeket használta. Testvérien megosztottuk a helyet, ami nem volt könnyű, de itt maradtunk 1941 januárjáig, amikor Ottmárt a rendőrség letartóztatta és házkutatás ürügyén feldúlta az egész szerkesztőséget. A házigazda megijedt, és azonnal felmondta a bérletet. Ekkor a szerkesztőség berendezését Latákkal áthurcoltuk az ipartestület Petőfi utcai épületébe, s miután a *Hídat* betiltották, egy periodikus kiadványunk, a *Világkép* neve alatt, Laták szerkesztésében, egészen a megszállásig megjelent.

A *Híd* szerkesztőségében szigorú munkafegyelem, illetve munkamegosztás uralkodott. Ki-ki a maga tehetsége szerint járult hozzá a közös eredményhez. Hivatalosan a lapot szerkesztő bizottság szerkesztette. Ennek tagjai Mayer, Steinfeld, Kek, Laták, Malusev és Stern voltak, de sokszor kiegészítették külső vagy vidéki munkatársakkal: Atlasz János, Löbl Iván, Löbl Árpád, Szabó Géza, Simokovich Rókus. Szorosan a szerkesztőség kötelékébe tartozott Wohl Lola és Rác Magda is.

Legélénkebb munka a Zmaj Jovina-i szerkesztőségben folyt. Mindenki

elmélyülten temetkezett munkájába, ügyet sem vetve másra, még akkor sem, ha az illetők történetesen hangosak voltak. Ezt nem lehetett elkerülni, mert voltak problémák, amikről nem is lehetett halkan tárgyalni. Külső munkatársaink bármikor benyithattak, s aki csak bejött, a *Hídnál* mindig otthon érezte magát.

Steinfeld (Stafi) bújtta a statisztikai („stafisztikai”) adatokat, mert minden írást pontos számokkal támasztott alá. Stern Enci a „Falu jegyzőjéről” vagy Széchenyi földreformjáról vitatkozott Kek Zsigával, miközben hóna alatt Spenglert vagy Spinozát szorongatott. Laták fáradhatatlanul magyarázótt, Wohl Lola gépelt, Rácz Magda korrigált, Szabó Géza kéziratait javítgatta, én könyveltem, leveleztem vagy cikket írtam. A szoba szögletében egy vidéki elvtárs Ottmárt várta, akiről soha nem lehetett tudni, hol van, mikor jön, és egyáltalán Szabadkán van-e. Egyszerre csak széles mosollyal az arcán előkerül Ottmár, lábról intézi felhalmozott teendőit, le se ül, újra eltűnik. Szinte talány volt, mikor írja ragyogó logikától ékes cikkeit.

Mayer és Steinfeld hosszú éjszakákat töltöttek Kek lakásán, hogy megbeszélgék a mindennapi teendőket, a leggyakorlatibb munka ezer apróságait. Itt beszéltek meg, mi kerül be és mi marad ki a lapból, mire hogyan fogunk reagálni. Steinfeld, a tapasztalt illegális harcos, úgy tartotta a Párttal kapcsolatát, hogy azt senki észre sem vehette. Ha elvétí a lépést, valamennyien lebukunk, de erre nem került sor. Ottmár mindent a fejében tartott, semmi olyat nem vetett papírra, ami egy váratlan letartóztatás esetén akár őt, akár mást kompromittálhatott volna. Kek éber szemmel kísérte a hazai és magyarországi eseményeket és fejleményeket, hatalmas tudásával mindannyiunkat kiadós segítségben részesített, ha egyben-másban hiányosak voltak ismereteink. Laták figyelte az irodalmi eseményeket és bőségesen alkalmazta tehetségét, ha a cenzor szemtelen rövidítéseit áthidaló mondatokkal úgy kellett pótolni, hogy a cikkben benne maradjon, ami benne volt, viszont a cenzor ezt ne vegye észre.

Jómagam a munkásmozgalmi gyakorlat szempontjából próbáltam befolyásolni a szerkesztést, de belekontárkodtam sok másba is. Stern Endre főként filozófiával foglalkozott — valamennyiünkénél mélyebbre szántó cikkeket írt —, és halk szavával, sima modorával mindenkit megnyert felfogásának.

Majd öt évig működtünk szoros jó barátságban, és nem emlékszem, hogy akár egyetlenegyszer is összeszólalkoztunk volna. Lényegében tarka csoport voltunk, de minden egyéni különbség ellenére jó megértésben dolgoztunk.

A külső munkatársak kiadósan támogattak bennünket írással, tanáccsal, információval, figyelmeztetéssel, önkéntes munkával és pénzzel. Neveik a régi számok elsárgult oldalain sorakoznak és az 1964-ben kiadott emlékkönyv 478 oldalán. Ez utóbbiak csak az ismertebb hidasok. Szabadkán, Zentán, Újvidéken, Zomborban, Becskereken, Adán, Becsén, Verbászon, továbbá Baranyában, Belgrádban és Zágrábban sok, általam ismeretlen ember is dolgozott még a *Hídban* vagy a *Hídnak*. Amikor bejöttek, behozták falu és város, gyár és mező, iskola és egyetem véleményét, szavát, hangját és hangulatát, és ezzel megkönnyítették a mindenkori állásfoglalást, irányvételt. Nemelegyszer ők aatak ötletet, témát. Az erősebbek közülük nekibátorodtak az írásnak, ha

azelőtt sohasem vettek is tollat a kezükbe. Nem haragudtak, ha szövegeiket átalakítjuk, rövidítjük vagy kiegészítjük. Így szaporodott az ún. munkásírók tábora, amelyből a későbbi idők folyamán számos igazi újságíró, publicista és író regrutálódott.

* * *

Hogy közelebről is megismerje az olvasó a *Híd* akkori embereit, megpróbálom bemutatni azokat, akikkel együtt dolgoztam és akik sajnos már nincsenek az élők sorában.

Mayer Ottmárt a szabadkai Prokesch-palota második emeletén levő munkásotthonban láttam először. Az otthon termeit a szakszervezetek tagjai népesítették be, különösen 1933 után, amikor a kommunisták kiadták a jelszót: „Elfoglalni a szakszervezeteket és kialakítani a munkások egységfrontját!”

1933 telén itt élénk klubélet folyt, kezdtek megalakulni a sport-, sakk-, eszperanto-, természetbarát- és kultúrsoportok. A tagok sokszor a központi terem hatalmas cserépkályhája köré gyűltek melegedni és hallgatni a politikai vitákat, amiket a kommunisták egymás között vagy a szocdem beállítottágú munkásokkal folytattak. Ebből hamarosan kiadós vitaestek lettek 15—20 hallgatóval, részvevővel. A faszálódó Európa kérdéseit tárgyalták nagy lendülettel, marxista érveléssel. Egy ilyen alkalmi vita során figyeltem fel egy nálamnál jóval fiatalabbnak tűnő, piros képű, mosolygós, szőke fiatalemberre, akinek okfejtése fantasztikusan egyezett az én ki nem mondott nézeteimmel.

Megkérdeztem Latáktól, ki ez: — Mayer Ottmár — felelte —, Mayer Béla, a híres amatőr színész fia, akit biztosan ismersz a Népkörből. — Amikor 1934 nyarán a munkásotthon átköltözött a Zagrebačka u. 4. alatti házba, úgy osztottuk el a helyiségeket, hogy a szakszervezeti kultúr munkánakának biztosítsuk a legzavartalanabb menetet.

Ennek központja a hivatalos kultúr bizottság által kijelölt hét emberből álló Hetes Bizottság lett. Tagjai: Mayer Ottmár, Laták István, Lukács Gyula, Wohl Lola, Szabó Géza, Malušev Cvetko és Tarkői Zoltán valóságos kis kultúrparlamentté fejlesztették azt ki, és minden kedden este a többi elvtárssal együtt itt beszéltek meg a számtalan teendőket, amit ebben vagy abban a testületben kellett elvégezni.

A Hetes Bizottság kezében tartotta a kulturális, agitációs és világnézeti munka minden látható és láthatatlan szálát. Ezekből pedig sok volt: amatőr színjátszás, dalárda, könyvtár, ifjúsági és női szekció, kirándulások szervezése, szakszervezeti iskola, vitaestek, esetleges temetések-nél a gyászmenet kialakítása, gyűjtés koszorúra, szónokok kijelölése sztrájkokhoz — legfőképpen pedig a vasárnapi kultúrdélutánok rendezése. Ezeket télen a legnagyobb teremben, nyáron az udvaron tartottuk, amikor alkalmasint 700-ig is felszökött a látogatók száma.

A keddi esti ülésektől a csoportvezető aktivisták sok ilyen vagy olyan ügyük elintézését várták, mert ez a kis parlament döntötte el, ki mit fog csinálni.

Jöttek az új akciók, az új lelkes aktivisták, a Hetes Bizottság meg mindenekelőtt marxista világnézeti szempontokról gondoskodott. Tagjai sokat olvastak, tanultak, volt „világnézeti tartalékuk”, juttathattak be-

lőle azoknak is, akiknek munkájához erre szükség volt. Társadalomtudományi, nemzetgazdasági könyveket bújtak, gyakorlati szempontból tanulmányozták a folyóiratokat, hogy a munkásmozgalom minél zökkenőmentesebben haladjon a maga útján.

Ottmár mindenből sokat vállalt magára és amit vállalt, lelkiismeretesen el is végezte. Latákkal, Lukács Gyulával, Wohl Lolával és velem tervezgette a munkát, s az akciókat kezünkben tartottuk egészen a teljes befejezésig. Semmi sem sikkadhatott el.

Ottmár a munkások között igen népszerű volt. Mindig mosolygott, mindenkivel könnyen szót értett. Tudományos előadásai meggyőzőek, világosak, nyelvi szempontból is kifogástalanok és világnézetileg tiszták voltak. Sokat cigarettázott, senkivel szemben nem volt leereszkedő, hamisan bizalmas, az emberek privát ügyeiben turkáló. Mindenki felnézett reá — szeretettel, tisztelettel és nagy-nagy barátsággal. Becsülték az eszét, higgadt véleménynyilvánítását, hozzáértését a sokféle dologhoz, páratlan optimizmusát.

Jómagam a háború előtt nem voltam párttag, így nem tudnám megmondani, hogy Ottmár a Kommunista Párt megbízásából dolgozott-e a szakszervezetekben, annyi azonban bizonyos, hogy ezt soha senkivel és semmilyen módon nem közölte úgy, mint akkoriban sokan, akiket messziről is látni lehetett, hogy valamilyen „titkos társaság” tagjai, s akik kérkedtek is ezzel.

Ottmár — mint jómagam is — kishivatalnok volt. Munkakörünkhöz tartozott reggel behozni cégeink postáját a postafiókból. Így minden reggel találkoztunk a postán. Vidám beszélgetés közben megtárgyaltuk esti szakszervezeti teendőinket, napi olvasmányainkat, anyagi és társadalmi helyzetünket. Egy alkalommal — ilyen témákat latolgatva — fennakadtunk a kérdésen: mik vagyunk mi tulajdonképpen? — Magánalkalmazottak — mondtam én —, hiszen így hívják a szakszervezetünket is. — A fenét — mondta Ottmár. — Ez túl ostobán hangzik! Csak a kenyerünket keressük meg így, de ez a munka nem érdekel bennünket. Nem is csinálnánk, ha nem lenne muszáj. Az ember az, amire törekszik, amit szívesen csinál, amiért él. — Hát akkor mik vagyunk? — kérdeztem meglepetten. — Kultúrmunkások, kultúr-publicisták — válaszolta lelkesen. — Ennek élünk, tehát ezek vagyunk!

Egy reggel szóba került Engels „A család, magántulajdon és állam eredete” c. műve. Ottmár füstölgött: — Nekem ez a mű olyan, mint egy félbemaradt épülő ház. Nincs rajta tető, emeletközi mennyezet, ablak, ajtó... Hogy lehet ilyen házban lakni? Hiszen mi — ha eljön az ideje — teljes szocializmust akarunk építeni; olyan rendszert, amiben az ember kényelmesen él. Nincs Engelsnél semmi útmutatás a szocializmus gyakorlati megvalósítására! — Elképedtem, nem tudtam, mit válaszoljak, de éreztem, hogy igaza van, és ma is érzem, hogy igaza volt. Idestova harmincéves országépítő gyakorlatunk még mindig csak az alapozásnál tart.

— Te mért nem írsz a *Híd*-ba, ha már előadásokat is tudsz tartani, fordításokkal is foglalkozol, sőt még a *Korunk*-ba is írsz? — kérdezte Ottmár. — Külföldön merek, itthon nem — válaszoltam. A rendőrség, ha meglátja nevemet a *Híd*-ban, megint elővesz, és „tapintatosan” megkérdi, nem elég-e nekem, hogy szerb létemre magyarul ugatok a munkásotthonban, most már magyarul írok is? — Ezen igazán könnyű se-

gíteni — mondotta Ottmár. — Lefordítjuk a nevedet magyarra. A Malušev legyen — mondjuk — Kis, a Cvetko pedig latinul Flor, tehát Flórián. Lehet így? — kérdezte. — És miről írjak? — Amiről akarsz, ami eszedbe jut. Úgyis mindig mozgalmi dolgokon jár az eszed.

Így csinálta ezt ő: néhány szóban megoldást, bátoritást adott. A Híd főszerkesztői minőségében mesterien tudta rábeszélni az embereket írásra, szerkesztési, kiadóhivatali vagy lapterjesztői teendőik elvégzésére. Mindenkit önálló munkára szoktatott, ki tudta csiholni az emberekből az alkotóképesség maximumát. Problémamentesen vezette a Hídat akkor is, amikor ennek szerkesztősége már egy kisebbfajta pártvezetőségi központ lett, amikor a mozgalmi emberek — főként a vidékről jövő-menő földmunkások — szinte egymásnak adták a kilincset. Mindenki a maga intim barátjának tartotta, különösen, amikor már a falujárást, a falulátogatást is megszerveztük. Ezek keretében ő is, a többi hidas is sok politikai előadást tartott a falun. Mivel ott munkásotthon vagy más társadalmi helyiség nem volt, a parasztházak egyikének legnagyobb szobájában gyűltek össze az emberek. A szoba falára felkerült az ország vagy Európa térképe és megindult a szabályszerű előadás.

Ottmárnak megvolt a tömegmunkához szükséges tapasztalata, így előadása, mondanivalója is mindig magvas, könnyen érthető volt, anélkül, hogy színvonalát leszállítaná. Az előadás utáni vitában a konkrétumokra is kitért, hogy a földmunkások öntudatát és bizakodását harcunk sikeres kimenetelében növelje.

Figyelmét az ilyen kiszállásoknál nem kerülte el semmi. Hazaérkezés után, friss benyomások hatása alatt órákig tudott beszélni a látottakról. Meleg emberi együttérzéssel kesergett a paraszt nép baján, és rögtön szervezett is: erről írni fogunk a Hídba, amarról intézkedni a szakszervezetben, a Pártnál.

Egy alkalommal Híd-ügyben az észak-bánáti Muzslyán járt, és az előadás utáni vita során megfigyelte, hogy egy ember — egyszerű földmunkás létére — úgy beszél és érvel, mint egy sokévi tapasztalattal rendelkező városi munkáspolitikus. A jó ember meghívta Ottmárt, aludjon nála, s amikor a vacsoránál Ottmár megkérdezte, honnan ered tájékozottsága az elvi-eszmei, politikai és gazdasági kérdésekben, meglepő választ kapott: — Magától, Mayer elvtárs. Maga biztosan nem emlékszik rám a szabadkai szakszervezeti iskolából, ahol hallgatója voltam. Feljegyeztem én mindent, amiről maguk ott beszéltek. Itt most továbbadom, amit tudok. — Látjátok — mondta itthon Ottmár —, igaza van a költőnek, amikor azt mondja, hogy „nem vész el a kimondott szó!”

Ottmár 1940 december végi letartóztatása után néhány héttel Wohl Lola megkért, kísérjem el a börtönbe, látogassuk meg Ottmárt. Kitűnő hangulatban volt, szó sem volt kétségbeesésről, panaszról: viccelt, nevetett, mesélt. Búcsúzásnál a magas, szép szál ember felkapta az alacsony termetű Lolát, a szerelmesek utolérhetetlen tüzével összevissza csókolta. Lola odaadón viszonzta. Ekkor tudtam meg, hogy nemcsak a sokéves mozgalmi munka, hanem gyengédebb szálak is kötik őket egymáshoz.

Ekkor láttam utoljára Ottmárt. Az 1941. mércius huszonhetedik tünnetések nyomására a kormány beszüntette a kommunisták elleni eljárását, Ottmár kiszabadult, de már nem tudtunk találkozni. Engem elso-

dort a háború szele, s amikor négy év múlva hazakerültem, Ottmár a fasizmus elleni harcban elesett áldozatok egyike volt.

Cseh Károlyról a húszas évek derekán — még gyerekkoromban — olvastam a lapokban, hogy Adán Darwin tanai lelkes propagátoraként az elemi iskolában azt tanítja, hogy az ember a majomtól származik, tehát nem isten teremtménye. Ellenfelei beperelték, a papok kipurkálták, de a nép nem hagyta cserben, s amikor a dolog tárgyalásra került, Cseh tanító olyan szónoki erővel és tudományos érveléssel védte álláspontját, hogy a bíróság felmentette a vád alól. A reakció tovább uszított ellene, legfőbb vádként hozta fel, hogy Cseh Károly hadifogolyként Szibériában vöröskatoná volt, és most itthon is terjeszti a kommunizmust. A lapok persze nem tudták a teljes igazságot, mert Cseh Károly nemcsak vöröskatoná, hanem „vörös őrnagy” volt a nemzetközi egységekben, aminthogy itthon sem volt csak „kommunista agitátor”, hanem messze földön ismert méhész is, író is, publicista is, festő is, lapszerkesztő és pártszervező is. A rendőrség szemében tehát a társadalomra nézve igen veszélyes személy, akit állandóan figyelni vagy rács mögött kellene tartani. Zaklatásokban Cseh Károly bőségesen részesült, mégis vége-hossza nem volt szellemi és testi aktivitásának. Lakóháza ámbitusának falára hatalmas freskót festett, bútorokat és hasznos szerszámokat barkácsolt. Anekdoták, legendák és igaz történetek kísérték minden lépését, mert ez a vidám természetű, bőbeszédű ember egyszerre volt barát, elvtárs, testvér. Feltűnő egyéniségének varázsa alól senki sem vonhatta ki magát. Amikor most negyven év után a zágrábi utcákon vagy a tévé képernyőjén Dr. Pavle Gregoricot látom — a Jugoszláv Vöröskereszt elnökét, a JKSZ nagybecsű szeniorját, aki magas életkora ellenére is rendkívül aktív, tisztafejű forradalmár maradt, mindig Cseh Károly jut eszembe. Ha élne, ő is ilyen lenne ma: középtermetű, kopasz fejű, élénk szemű, „minden lében kanál”. De Cseh Károly, sajnos, nem érte meg a szabadságot: 54 éves korában ismeretlen németországi haláltáborban halt meg.

Atlasz Jánossal 1933-ban ismerkedtünk össze. A szabadkai gimnázium diákja volt, de már szervezett SZKOJ-tag, aki páratlan intelligenciájával mindenki figyelmét magára vonta. Lány szava, meleg emberi ragaszkodása, szilárd meggyőződése és széles körű tárgyismerete folytán úgy éreztük, „hazulról hozta” a szocializmust. Apja szociáldemokrata mozgalmi emberként szerepet vállalt a Magyar Tanácsköztársaság alatt, s ennek leverése után Jugoszláviába emigrált. Egy újvidéki cégnél dolgozva bejárta egész Vajdaságot, s mint jó keresetű ember anyagi támogatásban részesítette a *Hídat*. Lakása afféle kommunista-szalon volt, ahol éjfélig folytak heves viták a baloldal számtalan eszméi, elvi, taktikai és politikai kérdéseiről. Ebben a vitában mindenki szabadon fejtegette ki véleményét, és János édesapja szocdem álláspontját állandó „gépfegyvertűz” alatt tarthatta. A fiatal Atlasz szélsőséges kommunista nézeteket vallott, nem titkolta, hogy zavarja szülei „polgári jóléte” és apja ósdi felfogása. Egy novellájában (Dr. Szekeres, akinek mindig igazavan) ki is figurázta édesapja és elvbarátai önhitt magatartását.

Jómagam Atlasz Jánossal közösen Thalheimer: „Bevezetés a dialektikus materializmusba” c. könyvét fordítottam magyarra, így közvet-

len közelről csodálhattam az alig húszéves fiú hihetetlen jártasságát filozófiában, tudományokban, művészetekben. Minden szaván érezhető volt az otthoni, alapos szocialista nevelés és a marxista eszmék alázatos szolgálata.

Rendes tanulmányain kívül verseket, novellákat, publicisztikai cikkeket írt, tudományos és filozófiai műveket fordított. Thalheimer könyve fordításakor fennakadtam egy hosszabb indiai költeményen, amit a szerző — tételeit bizonyítandó — a műbe iktatott. Mély tisztelem a költészet iránt nem engedte, hogy avatatlan kézzel nyúljak hozzá. János két nap múlva magyarrá fordítva, tökéletes szépségében hozta. Ma is sajnálom, hogy e fordítás kézírata az idők viharában elkallódott. Végtelen beszélgetéseink során megfigyelhettem, hogy Atlasz kitűnően ismeri a történelmet, a középkori keresztény államok rendszereit, törvényeit, inkvizíciós módszereit. Megkérdeztem, mért szentel ennek a témakörnek ekkora fáradságot.

— Készülök a jövőre! — mondta kétértelműen. — Hát nem látod, küszöbön a középkor, csak ez még sokkal borzalmasabb lesz.

Jóslata hamarosan bevált. Nem találkoztam emberrel, aki ennyire az idegeiben érezte az akkori mátt, és a hamarosan bekövetkező holnapot.

Gyerekkorom óta szerettem a költőket, és *Laták Istvánnal* való barátságunk kialakulásában ez nagy szerepet játszott. Az első igazi költő volt, akit személyesen megismertem, márpedig a költők az én szememben igen rangos embereknek számítottak, és nem hittem, hogy én, a közönséges halandó valaha is személyes kapcsolatba kerülhetek velük, még kevésbé jó barátságba. Laták közvetlensége, szeretetreméltó modora, nyílt jóindulata, szerteágazó tudományos és jelentős marxista felkészültsége, őszinte harciassága, szegényember mivolta és sok más jó tulajdonsága által afféle mentor lett tapogatózó életutamon. Majd mindennap találkoztunk, ha a szoros értelemben vett illegális pártmunka nem is kötött össze bennünket. Órákig tartó sétáinkon, életünk sötét kilátástalanságáról, ezernyi bajáról, kínjáról, az osztályharcról, marxista tudományos kérdésekről, irodalomról, politikáról, egyszóval mindenről beszélgettünk. Földig érő — ócskapiacon vásárolt — vörhenyes színű, kopott télikabátjában, sánta lába miatt botra támaszkodva, könnyedén lépkedett. Időnként meg-megállt, hogy ezt vagy azt jobban kihangsúlyozza, szinte prófétára hasonlított. Méltó képe, arcmaása volt a jaszibarai versekben emlegetett, elesett és kenyértelen proletárnak. Az ő életüket élte, megosztotta kenyérgondjaikat, szenvedéseiket, hiszen a maga sorsán is érezte. Sok igazi munkásemberrel tartott fenn kapcsolatot, és mindenki szerette.

Egy alkalommal a Petőfi utcán, este, sötétben éppen nagy hevesen magyarázott valamit, amikor egy proletár ráköszönt: „Jó estét, Laták úr!” Pista megállt, meglepetten utána nézett a köszönőnek, és csak ennyit mondott:

— Na ez sem ismer engem jól, ha Laták úr-nak tart.

Azt hiszem éppen akkor magyarázta „Milliók masírozása” c. hosszúra sikerült hőskölteményének valamelyik motívumát, vagy kész verseskötetei kiadási nehézségeiről panaszkodott. Munkáskörökben neve volt, pedig alig volt húszéves.

Egy alkalommal megszólít gyermekkori barátom, Radaković Nikola péksegéd:

— Igaz, hogy ismered Laták Istvánt?

— Igaz — válaszoltam.

— Olvastad „Koldusok lázadása” c. verskötetét?

— Olvastam.

— Látod, nekem ez a legszebb olvasmányom — mondta Nikola. Észre sem vette a lapsust. A kötetnek ugyanis „Kolduslázak” volt a címe, s nem „A koldusok lázadása”, de a lapsusnak megvolt a lélektani alapja. Laták maga is a Jaszibarán lakott, és szomszédjainak lázait örökítette meg versekben. Marxista létére tudta, hogy lázadásról az adott helyzetben még korai beszélni, de Nikola a maga likai szerb vérmérsékletével lázadásról álmodozott, és Laták verseiben is *láza*dást érzett, *lázak* helyett.

Latákkal kapcsolatban szólni kellene „kedvenc” témájáról, a Jaszibaráról, arról a specifikus szabadkai városrészről a VI. körben, amelyben a város magyar proletárjai laktak. Gerincvonala az a két hektárnyi zombékos mocsár közepén végighúzódnó, meglehetősen mély árok volt, melynek partjain soha senki sem tartózkodott. A mocsaras talaj csak a legnagyobb aszály idején volt annyira száraz, hogy itt futballozni lehessen, ám az árokba dobált hulladék, állati tetemek, és a házakból beléje vezetett szennyecatornák miatt oly döglletes bűz vette körül, hogy aki csak tehette, messzire elkerülte. E vesztes terület peremén — háttal — sorakoztak egymás mellett a roskadozó házak, visszajáról mutogatva sáros udvaraik szégyenletes nyomorát. A Halasi út és a Frankopanska utca között elterülő városnegyed afféle anticentruma volt a „bara” (mocsár), és mindenki személyes szégyenének tartotta, hogy létezik. Laták István sorsa lett, hogy tizenvalahány évig ezen a tájon lakjon, százméternyire sem ettől az útálatos helytől. Verseiben és prózájában szinte személy szerint ismertem jaszibarai alakjait: napszámoló munkanélküli, éhes cigányzenész, uzsorás boltos, gyári munkás, félig prostitúált masamódlány — az elesett és feltápáskodni nem tudó kisegyszenciák szái. Utólérhetetlen művészi erővel énekelte meg Laták a verseiben és festette meg a novelláiban e szerencsétlen emberek méltatlan sorsát, feneketlen nyomorát, határtalan bánatát vagy itt-ott még pislákoló reményét egy jobb világ eljövételében. A nyolc kerületre osztott városban ez — a „hatodik” — volt valamennyi közül a legszegényebb és legmostohább sorsú. Itt sosem javítottak járdát, sosem végeztek egészségügyi szanálást, városatyákat itt nem választottak. Hatósági emberek errefelé csak a kommunistákra uszított rendőrök voltak. Jó, hogy Laták műveiben megmaradt ez a Jaszibara, és még jobb, hogy szülővárosom új városrendészeti terve teljes felszámolását irányozta elő.

De nemcsak Laták István lakott a Jaszibara környékén; legalább tíz „hidast” tudok kapásból felsorolni, akik e mocskos hely közvetlen szomszédságában töltötték el gyermekkorukat. A Jaszibarát körülvevő utcákban vagy innen nem messze laktak: Hangya András, Gajdos Tibor, Ispánovics Imre, Kun Szabó György, Lévy Endre, Malušev Cvetko, Mayer Ottmár, Steinfeld Sándor, Szabó Géza, Wohl Lola stb. Hihetetlen adat, de igaz. És talán az sem véletlen, hogy a *Híd* szerkesztősége is mindig ezen a környéken volt.

Löbl Ivánnal az első világháború alatt együtt jártunk a szerb templom-téri görögkeleti szerb népiskolába, ismeretségünk tehát még a gyermekkorból eredt. Noha életútjaink elváltak és évekeig nem tudtunk egymásról, jólesett felnőtt korban megismerni benne a kitérőt elvtársat. Osztály-előítéleteim folytán sajnos nemigen bíztam ebben — az eredetileg úri osztályból való — fiatalemberben, amikor egy esti sétánkon mellemnek szegezte a kérdést:

— Akarsz Spanyolországba menni? Önkéntesként kijuthatsz, én a Párt utasítására éppen harcosokat toborzok a spanyol forradalomnak.

Nem akartam megbántani, nem akartam kimutatni, hogy nem hiszek neki, mert ugyan hogyan lehet ő — az úri fiú —, egyszerre ekkora forradalmár, pártember, hogy ilyen komoly feladatot kapjon! Csak ezt válaszoltam:

— Majd meglátom — pedig már akkor tudtam, hogy nem megyek Spanyolországba, mert nincs meg bennem ehhez sem a vállalkozó kedv, sem a bátorság.

Löbl Iván kikerült a spanyol harcterekre, hogy ott mint bátor pilóta harcoljon a nemzetközi brigádokban. Erről később, a második világháború folyamán, az osnabrücker hadifogolytáborban értesültem egy bizonyos Maksimovič nevű elvtárstól, akivel együtt volt. Ott is, a franciaországi Gours-táborban is derekasan megállta a helyét. Löbl Iván illegálisan élt Szabadkán, és csak ritkán volt látható az utcán, viszont Mayer Ottmárral gyakran érintkezett, és jelentős befolyást gyakorolt a *Híd* politikai vonalára. Az akkor igen időszerű spanyol szabadságharcról és az ezzel kapcsolatos politikai eseményekről írt a *Híd*-ban.

Dr. Steinfeld Sándor egyetemi tanulmányai idején lett kommunista forradalmár. A letartóztatások egész sora után az Államvédelmi Törvényszék ítélete alapján két évig a Sremska Mitrovica-i börtön fegyence volt. Itt alapos elméleti oktatásban részesült, és kitérőt taktikai érzékkel irányította később a *Híd* eszmei-politikai vonalát. Kijövele a börtönből valószínű áldás volt a szabadkai munkásmozgalomra. Vidám megjegyzések kíséretében mindegyikünkől kiszedte, mit gondol, mi nem stimmel, miért nem megy a munka. Mit szeretnénk csinálni a mozgalomban, és miért nem csináljuk azt, amit szeretnénk? Kicszökkent a városi pártvezetőségénél, hogy ki-ki a hajlama szerint aktivizálódjon, ne bántás az embereket olyan fogyatékoságok miatt, amikről ők maguk sem tehetnek, hiszen nincs ember hiba nélkül.

Páratlan ügyességgel kötötte a „láncszemeket” egymáshoz, csoportosította az azonos és hasonló műveltségű és vérmérsékletű kommunistákat úgy, hogy a maximumot adhassák magukból. Ne habozzunk, hanem dolgozzon ki-ki a maga feladatán anélkül, hogy mások dolgába beleszóljon. Egyszerre rend lett. Megszűntek az illegális mozgalomban akkoriban igen gyakori személyi összetűzések. Stafi viselkedéséből ismertem fel az új pártvonalat, mit sem tudva arról, hogy ezt Tito jelezte ki.

„Stafi” nagy híve volt a tudományos alapozásnak — megkövetelte és elvárta a munkatársaktól, hogy mindent marxista érveléssel támasszanak alá. Szerette a statisztikát, olyannyira, hogy — becenevét elferdítve — „stafisztikának” kezdtük nevezni. Kettőnk barátsága 1930-tól datálódott — valamilyen pártfeladat hozott össze bennünket —, és

negyven évig, illetve Stafi haláláig tartott. Nem volt „díszítő jelző”, amivel végtelen vitáink során — a baráti szeretet tiszteletben tartása mellett — ne illetük volna egymást. Mindkettőnk életében voltak események, fordulópontok, amikor ez a barátság komoly próbának volt kitéve, de mindig szilárd maradt: kiállta a próbát.

A *Híd* ülésain Steinfeld volt a legbeszédesebb és a legnagyobb kezdeményező. Nézeteit, javaslatait ügyes taktikával jó előre megbeszélte mindegyikünkkel külön-külön, a szerkesztő bizottságban már nem is volt szükség vaskos érvekre — simán ment határozatba minden elgondolása. Magvas gazdaságtudományi, politikai és világnézeti cikkeket írt, Krležaverseket fordított, film- és színházi kritikával foglalkozott, mindenhez értett. A második világháború után is egy ideig szerkesztette a *Hídat*, majd orvosi hivatásának szentelte magát, és néhány értékes orvostudományi művel gazdagította a szakirodalmat.

Szabó Géza famunkás is meglehetősen kiképzésben részesült a mitrovicai feyházban. Mint szakszervezeti kommunista szervező került be oda, két évre. A szakszervezetben ő a famunkásokat, én a vasmunkásokat szerveztem, kitűnő egyetértésben dolgoztunk ott is, a *Híd*ban is. Csendes, halk szavú, higgadt pártember volt. A földmunkásmozgalom történetéről szóló hosszú cikkeit ceruzával körmölte papírra, és állandóan javítgatta, mert kommunista lelkiismerete nem engedte meg, hogy bármiben felületes legyen. Megadással viselte proletársorsát, az állandó munkanélküliséget és az ebből eredő nyomort. Munkát a rendőrség „jóvoltából” sehol sem kaphatott, vagy ha mégis, akkor hamarosan el is veszítette, mert a besúgók időben gondoskodtak arról, hogy a munkaadó megtudja, milyen veszedelmes embert vett fel. A „felszabadítók” letartóztatták, a Sárga Házban megkínózták, vészbíróság elé állították, elítélték, majd büntetőszázaddal Ukrajna halálmezeire küldték, ahonnan sosem jött vissza.

*Simokovich Rókus*t is még 1930-ban ismertem meg: könyvkötő volt a vasúti nyomdában, ahol akkoriban szép számmal voltak kommunisták, mert Djordje Mitrović, a fáradhatatlan pártszervező, környezetében nem maradhatott munkásember, akit be ne szervezett volna a pártmunkába. Mitrović később igen magas pártfunkciók végzése közben életét vesztette az osztályharc frontján (Zágrábban letartóztatták, Mariborban agyonverték), de most is úgy áll előttem, ahogyan ismertük, szerettük. Ő kötötte össze Latákat, Herceg Jánost, Simokovichot, engem, a Szerbuc fivéreket és a többi fiatalat az idősebb kommunista elvtársakkal, ő adta kezünkbe a legjobb marxista könyveket, ő vitatta meg velünk a fogas elméleti kérdéseket. Ez a hatalmas eszű és nagy lelkű ember bejáratos volt valamennyiünk otthonába, összeismerkedett családtagjainkkal, az apákkal, anyákkal — mindenkit beszervezett a mozgalomba. Munkája nyomán néha egész családok lettek „párttagok”. A *Híd*-mozgalom kibontakozása idején ezek a családok (Laták, Simokovich, Malušev, Nádor, Lukács, Tarkői, Szabó, Zsárizs, Szerbuc stb.) jelentős támaszpontjai lettek a lapterjesztésnek, adománygyűjtésnek, fordításnak, cikkírásnak és a kisebb megbeszéléseknek. Nem kellett félni a rendőrségtől, mert alkalmasint egy kisgyermek is éber őre lehetett a zavartalan pártmunkának. Simokovich Rókus testvérei, szülei, sógora — csakúgy, mint a többi

családok hozzátartozói —, egy test, egy lélekként működtek közre a nagy cél érdekében.

Rókus verseket, esetleg riportokat írt a *Híd*ban, viszont rokkant lábával is fáradhatatlan szervezője volt a *Híd*-mozgalomnak — mindig minden munkára kész jó barát és elvtárs. Szerette a könyveket, el sem lehetett képzelni könyv nélkül a hóna alatt. Megjelenésében volt valami különös: ha elmélyült a beszélgetésben, magasba nézett, összevonta szemöldökét, erősen koncentrált egy percig, azután sietett teljesíteni azt, amit magára vállalt. Vándorkönyvtár-szervező, vörössegélyt gyűjtő, minden fizikai munkát végző Jimmie Higgins-e volt a szabadkai munkásmozgalomnak. Rókust a megszállók kötél általi halálra ítélték, és kivégezték, feleségét pedig sokévi börtönbüntetéssel sújtotta a horhysta hadbírótság.

Stern Emil talán dús fekete haja és szúrós fekete szeme miatt vette fel a „Fekete Béla” írói álnevet. Mélységes humanista meggyőződése sodorta a polgári baloldalra, az események hatására tollat ragadott, hogy maga is részt vegyen a kor eszmei harcaiban. Súlyos tüdőbaja miatt, félve a meghúléstól, vastag sálba burkolva nyakát, lassan, ki-mért léptekkel haladt az utcán. Ügyvéd öccsénél volt ügyvédbojttár, de nem tudott dolgozni, így az ügyvédi iroda sem hozott annyit, hogy öreg édesanyjukkal hármásban normálisan megélhessenek. Érdeklődése a filozófia, történelem és társadalom-tudományok iránt készítette arra, hogy cikkeiben a múlt nagy fordulópontjait marxista szempontból újraértelmezje és tisztázni próbálja. A *Híd* szerkesztő bizottságának pontos, szorgalmas és lelkiismeretes tagja volt, aktívan részt vett megbeszélésein, vitáin és döntésein — hiánytalanul teljesítette vállalt feladatát.

* * *

A ma már nem élő *Híd*-munkatársak emlékének ilyen alkalmi felidézése korántsem lehet teljes, és nem elégítheti ki az objektív történelemtudomány követelményeit. Nem is azzal a szándékkal íródott. A folyóirat fennállásának negyvenedik évfordulóján ugyanis nem tudtam ellenállni a kísértésnek, hogy fel ne idézzem egy régi világ harcosainak emlékét. Úgy érzem, minden kerek évforduló jó alkalom arra, hogy kibővítsük ismereteinket azokról, akik életüket adták azért, hogy a szebb világ jövőjét segítsék elő.

Ez a rövid áttekintés csak azokat az embereket idézi emlékezetünkbe, akikkel személyes, intim baráti és elvtársi kapcsolatban álltam, de voltak Szabadkán is, másutt is szép számban *Híd*-munkatársak, akikkel személyes ismeretség nem fűzött össze, de akik ugyancsak megérdemelnék, hogy valaki — aki jobban ismerte őket —, írjon róluk e szép és magasztos évfordulón, amilyennel nem sok folyóirat dicsekedhet.

A *Híd* negyvenéves fennállása a szabadkai, a vajdasági és a jugoszláv munkásmozgalom nagy fegyverténye, győzelme és dicsősége, — alapítóinak és a legnagyobb áldozatra is képes régi munkatársainak tehát kijár a nemzedékek tisztelete.